

Podmioty wydające opinie z wykorzystaniem wiadomości specjalnych w prawie polskim

Streszczenie

W prawie polskim dopuszczono możliwość zasięgnięcia opinii biegłych, innych osób mających wiadomości specjalne oraz wyspecjalizowanych instytucji, a także przewidziano możliwość zlecenia niektórych czynności specjalistom. Są to odmienne instytucje procesowe, o różnych kompetencjach i wymaganych kwalifikacjach oraz różnych uprawnieniach. Poprawne scharakteryzowanie roli tych podmiotów oraz wymagań, jakie się im stawia, pozwala na ocenę wartości dowodowej sporządzanej opinii czy czynności z ich udziałem. W pracy omówiono wymagania, jakie powinny spełniać podmioty wydające opinie oraz działające jako specjaliści. Wskazano też, jakie są kryteria oceny efektów pracy wymienionych podmiotów.

Słowa kluczowe kodeks postępowania karnego, opinia, biegli, specjaliści

Wprowadzenie

W polskich procedurach sądowych i administracyjnych proces dowodzenia oparty jest na przeprowadzaniu dowodów przed organem procesowym. Wyjątek tutaj stanowią zapisy ustawy Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnym¹, w której dowodzenie ograniczone jest do możliwości przeprowadzenia dowodów uzupełniających z dokumentów, jeżeli jest to niezbędne do wyjaśnienia istotnych wątpliwości i nie spowoduje nadmiernego przedłużenia postępowania w sprawie. Jeżeli w sprawie istnieje konieczność odwołania się do wiadomości specjalnych, zasadą jest, że sąd powołuje biegłego zawsze wtedy, gdy w sprawie występują wiadomości specjalne i bez znaczenia pozostaje, czy sąd lub organ takie wiadomości ma². Opiniowanie nie jest jednak zastrzeżone wyłącznie dla biegłych.

W procesie karnym, w którym problematyka dowodu z opinii biegłego jest najbardziej rozbudowana legislacyjnie, istnieje możliwość skorzystania z pomocy biegłego (najczęściej biegłego sądowego – tzw. biegłego z listy) wydającego opinie w trybie art. 193

Kodeksu postępowania karnego (ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Dz.U. z 1997 r. Nr 89, poz. 555 ze zm. – dalej k.p.k.), biegłych psychiatrów powołanych do wydania opinii w trybie art. 202 k.p.k. (w judykaturze³ zaakceptowano też pogląd o możliwości wydania „opinii wstępnej” co do stanu psychicznego przez biegłego psychiatrę w trybie art. 193 k.p.k.), dokonania przez biegłego badania przy użyciu środków technicznych (najczęściej będzie chodziło o użycie poligrafu, wariografu-poligrafu głosowego, funkcjonalnego magnetycznego rezonansu jądrowego).

W czynnościach zmierzających do wydania opinii nie wyklucza się także udziału specjalistów.

Nie są to jednak wszystkie podmioty uprawnione do wydawania opinii z użyciem wiadomości specjalnych w prawie polskim. W ustawodawstwie są także – poza biegłymi – w Kodeksie postępowania cywilnego wymienione instytucje: naukowe i naukowo-badawczy⁴,

1 Ustawa z dnia 30 sierpnia 2002 r., tekst jednolity Dz.U. 2012, poz. 270.

2 K. Pachnik, *Odpowiedzialność cywilna biegłego sądowego – uwagi polemiczne*, „Temidium” 2015, nr 1, s. 63.

3 Por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 21 marca 2012 r. sygn. akt III KK 326/11, opubl. Legalis.

4 Przy czym w doktrynie jest i takie stanowisko, w myśl którego jakkolwiek przepisy kodeksu dotyczące opinii biegłych wskazują na możliwość zażądania opinii instytutu naukowego lub naukowo-badawczego, to jednak nie budzi wątpliwości, że i inne jednostki organizacyjne, niemające statusu takiego instytutu (osoby zbiorowe powołane do realizacji określonych zadań), mogą wydać

a w Kodeksie postępowania karnego – możliwość skorzystania z pomocy instytucji: naukowej lub specjalistycznej. W procedurach administracyjnej i podatkowej wymienia się wprost tylko dowód z opinii biegłego, pozostawiając jednak otwarty katalog środków dowodowych.

Ponadto poza ustawami proceduralnymi scharakteryzować można także:

- a. biegłych i specjalistów, którzy występują, jeżeli stwierdzenie okoliczności ujawnionych w czasie przeprowadzania kontroli wymaga wiadomości specjalnych⁵, a więc instytucji zbliżonych do znanych niegdyś prawu polskiemu biegłych-świadków (określenie to, nieznajdujące obecnie miejsca w prawodawstwie, dawniej zostało usunięte np. z Kodeksu wojskowego postępowania karnego⁶; według doktryny świadkiem-biegłym był świadek naukowy, który oprócz spostrzeżenia okoliczności dostępnych zwykłemu człowiekowi, spostrzegał i inne fakty ze względu na posiadane wiadomości specjalne⁷)
- b. biegłych rewidentów wyznaczanych przez sądy rejestrowe do wykonywania określonych czynności przewidzianych w Kodeksie spółek handlowych
- c. biegłych skarbowych wyznaczanych przez organ egzekucyjny do oszacowania wartości zajętej ruchomości lub prawa majątkowego stosownie do art. 67b z dnia 17 czerwca 1966 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji⁸
- d. jednostki orzecznicze I i II stopnia uprawnione do orzekania w zakresie chorób zawodowych na mocy § 5 Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 30 czerwca 2009 r. w sprawie chorób zawodowych (tj. Dz.U. z 2013 r., poz. 1367)
- e. konsultantów wojewódzkich w dziedzinie medycyny właściwej ze względu na zakres wnioskowanego leczenia lub badań diagnostycznych oraz inne osoby wykonujące zawód medyczny lub podmioty lecznicze mające profesjonalną wiedzę w zakresie leczenia lub badań diagnostycznych mogących wydawać opinie na podstawie § 5.4 oraz § 5.9 Rozporządzenia Ministra Zdrowia z dnia 4 listopada 2014 r. w sprawie wy-

dawania zgody na uzyskanie świadczeń opieki zdrowotnej poza granicami kraju oraz pokrycie kosztów transportu⁹

- f. rodzinne ośrodki diagnostyczno-konsultacyjne wydające opinie dotyczące kompleksowej diagnozy osobowości nieletniego, wymagającej wiedzy pedagogicznej, psychologicznej lub medycznej na podstawie art. 25 § 1 ustawy z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich¹⁰.

Poprawne scharakteryzowanie tychże podmiotów oraz wymagań im stawianych pozwala w konsekwencji na określenie wartości przeprowadzonego dowodu w kontekście zasad oceny dowodów. Stąd ważne jest omówienie możliwości występowania poszczególnych środków dowodowych i kryteriów, jakim muszą one odpowiadać.

Biegły

Pozycja biegłego od strony instytucjonalnej dookreślona jest w Rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości w sprawie biegłych sądowych z dnia 24 stycznia 2005 r. (Dz.U. z 2005 r. nr 15, poz. 133), ponadto wskazówki interpretacyjne odnaleźć można w Kodeksie postępowania administracyjnego, Kodeksie postępowania cywilnego, Kodeksie postępowania karnego i Ordynacji podatkowej.

W doktrynie można spotkać charakterystykę biegłego jako podmiotu powołanego przez uprawniony organ procesowy do wydania opinii w określonej kwestii, której rozstrzygnięcie wymaga wiadomości specjalnych¹¹. Za wiadomości specjalne uważa się wycinek wiedzy, który wykracza poza zasób posiadany przez przeciętnego człowieka¹². Takie rozumienie instytucji biegłego jest dominujące w polskiej doktrynie prawa i znane było już co najmniej w okresie II Rzeczypospolitej Polskiej¹³.

Podnosi się, że działalność biegłych w postępowaniu karnym¹⁴ jest jedną z podstawowych gwarancji realizacji zasady prawdy materialnej, ta zaś stanowi cel i treść procesu karnego¹⁵.

Biegłymi (znawcami) są te osoby, które zostały powołane w postępowaniu karnym w celu spostrzeżenia

opinię, jeśli tylko mają potrzebne wiadomości specjalne – por. T. Ereciński, Komentarz do art. 278 Kodeksu postępowania cywilnego, [w:] M. Jędrzejewska, T. Ereciński Tadeusz, J. Gudowski, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Część pierwsza. Postępowanie rozpoznawcze. Część druga. Postępowanie zabezpieczające*, Lexis Nexis, Warszawa 2007.

5 Art. 12 ust. 1 7 ustawy z dnia 5 sierpnia 2010 r. o ochronie informacji niejawnych, Dz.U. z 2010 r. nr 182, poz. 1228.

6 H. Popławski, Z. Wetland, *Opinia biegłego jako dowód*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 1960 nr 4, s. 459.

7 Ibidem.

8 Dz.U. z 2014 r., poz. 1619.

9 Dz.U. z 2014 r., poz. 1551.

10 Dz.U. z 2014 r., poz. 382.

11 A. Gaberle, *Dowody w sądowym procesie karnym*, Warszawa 2008, s. 166.

12 T. Widła, *Ocena dowodu z opinii biegłego*, Katowice 1992, s. 12.

13 J.J. Litauer, *Komentarz do procedury cywilnej*, Warszawa 1935, s. 181.

14 Ale zasadę tę można uogólnić.

15 H. Gajewska-Kraczkowska, *Prawne i etyczne gwarancje wykonywania obowiązków biegłego psychiatry w procesie karnym*, „Studia Prawnicze” 1983, nr 4, s. 173.

pewnych faktów, których poznanie wymaga wiadomości fachowych (z dziedziny nauki, techniki, sztuki, rzemiosła itd.) oraz wypowiedzenia o tych faktach swojej opinii albo przynajmniej w celu wypowiedzenia pewnej fachowej opinii *in abstracto*, potrzebnej w danym procesie, bez poznania i badania konkretnych okoliczności danej sprawy karnej (np. określenie składu chemicznego jakiegoś ciała)¹⁶. Zakres opinii jest w zasadzie wskazywany w postanowieniu organu procesowego¹⁷. Przy czym do wydania opinii jako biegły może być powołany zarówno ten, kto jest wpisany na listę biegłych sądowych (biegły z listy lub biegły sądowy), jak i ten, kto nie jest na taką listę wpisany, o którym wiadomo, że ma odpowiednią wiedzę w danej dziedzinie¹⁸, zwaną wiadomościami specjalnymi (biegły *ad hoc*).

Zaznaczenia wymaga, że wiadomości specjalne – co jest niezwykle istotne dla uznania opinii biegłego za pełnowartościowy dowód – muszą być aktualne w świetle obecnego stanu wiedzy. Brak przesłanki aktualności wiadomości specjalnych użytych do wydania opinii, zgodnie ze stanowiskiem Sądu Najwyższego – zawartym w wyroku z dnia 6 listopada 2000 r. sygn. akt IV KKN 477/99, opublikowanym w piśmie „Prokuratura i Prawo” 2001, nr 4 – stanowi o dyskwalifikacji dowodu z opinii biegłego. Weryfikacji podlega też zastosowana metoda badawcza – biegły nie może oceniać według własnego przekonania, powinien opierać się na źródłach naukowych.

W piśmiennictwie zwraca się uwagę, że biegły może występować w procesie nie tylko w roli opiniodawcy, ale również jako konsultant. Nie przeprowadza on odrębnych badań i nie wydaje opinii, a jedynie uczestniczy w czynnościach przeprowadzanych przez organ procesowy, udzielając porad i wskazówek dotyczących sposobu realizacji tych czynności lub interpretacji uzyskanych w ich wyniku informacji. Taką rolę pełni np. biegły obecny przy oględzinach zwłok czy biegły psycholog obecny przy przesłuchaniu świadka¹⁹. Uczestnictwo konsultanta jest jednak prawnie nieuregulowane, a przez to formalnie nieuzasadnione. W doktrynie pojawił się postulat formalnego powołania instytucji konsultanta (uregulowania jej w procedurze karnej), to jest osoby, która udziela organowi

procesowemu niezbędnej pomocy w czynnościach, które wymagały ich wiedzy specjalistycznej²⁰, nie został on jednak zrealizowany.

W doktrynie można spotkać opinię, że biegły jest pomocnikiem sądu. Ta teza była niekiedy dopuszczalna w dwudziestolecie międzywojennym, ale nie jest aktualna obecnie.

Teoria ta znalazła swój oddźwięk w orzecznictwie Sądu Najwyższego z lat 1920–1928, to jest sprzed wejścia w życie jednolitego Kodeksu postępowania karnego. Izba V Sądu Najwyższego, sądząc sprawy na podstawie niemieckiej ustawy procesowej w szeregu orzeczeń, wypowiadała pogląd, że sąd wyrokujący „mocen jest wniosek o wezwanie biegłego odrzucić, jeżeli przypisuje sobie znajomość rzeczy dostateczną do rozpoznawania konkretnego zagadnienia”²¹.

Aktualnie dominuje przekonanie o konieczności powołania biegłego zawsze wtedy, gdy w sprawie występują wiadomości specjalne i bez znaczenia jest, czy sąd lub organ takie wiadomości ma. Poprawne wobec tego jest określenie, że biegły spełnia funkcje pomocnicze wymiaru sprawiedliwości w przypadkach wymagających wiadomości specjalnych (jego opinia ma charakter doradczy²²) lub też powiedzenie, że biegli różnią się od świadków posiadaną wiedzą specjalistyczną i pełnią rolę służebną wobec organów procesowych, dostarczając im informacji niezbędnych do rozstrzygnięcia sprawy²³. Judykatura wskazuje, że dowód z opinii biegłego z uwagi na składnik w postaci wiadomości specjalnych jest dowodem tego rodzaju, iż nie może być zastąpiony inną czynnością dowodową, np. przesłuchaniem świadka²⁴. Sytuowanie biegłego jako pomocnika sądu byłoby natomiast w świetle powyższego prawidłowe zawsze wtedy, gdy organ procesowy, posiadając wymagane wiadomości specjalne, byłby uprawniony do rozstrzygnięcia zagadnienia na podstawie własnej wiedzy. Sytuacja taka została jednak wprost zakwestionowana w orzecznictwie Sądu Najwyższego²⁵.

Zauważyć trzeba, że stosownie do noweli Kodeksu postępowania karnego (art. 393 § 3 k.p.k.) wchodzącej

16 G. Kopczyński, *Konfrontacja biegłych w procesie karnym*, Warszawa 2008, wydanie elektroniczne Lex. Autor podaje rozumienie pojęcia „biegłego” za M. Cieślakiem, *Zagadnienia dowodowe w procesie karnym*, 1955, t. I, s. 37, choć w istocie przedstawia opisane przez Cieślaka jedno z określeń pojęcia „dowód” prezentowane przez S. Śliwińskiego.

17 K. Pawelec, *Dowody w sprawach przestępstw i wykroczeń drogowych*, LexisNexis, Warszawa 2011, s. 416.

18 B. Hołyst, *Podstuchiwanie i inwigilacja użytkowników mediów elektronicznych w kontekście bezpieczeństwa informacyjnego*, „Prokuratura i Prawo” 2015, nr 3, s. 22.

19 A. Kegel, Z. Kegel, *Przepisy o biegłych sądowych, tłumaczeniach i specjalistach. Komentarz*, Warszawa 2004, s. 35.

20 B. Skiba, *Wykorzystywanie opinii biegłych w sprawach o zbrodnicze podpalenia*, „Przegląd Pożarniczy” 1983 nr 6, s. 15.

21 A. Bardach, *Rola biegłego w procesie karnym*, „Nowe Prawo” 1958, nr 5, s. 13.

22 T. Rozkrut, *Wartość opinii biegłego w kanonicznym procesie małżeńskim (studium historyczno-prawne)*, Tarnów 2002, s. 227.

23 P. Girdwoyń, *Opinia biegłego w sprawach karnych w europejskim systemie prawnym. Perspektywy harmonizacji*, Warszawa 2011, s. 173.

24 Wyrok Sądu Najwyższego z 24 listopada 1999 roku, sygn. I KKN 223/98, „Wokanda” 2000, nr 3, poz. 7.

25 Postanowienie Sądu Najwyższego – Izba Kar sygn. akt II KK 331/2006, z dnia 17.05.2007, „Krakowskie Zeszyty Sądowe” 2007 nr 10, poz. 35.

w życie z dniem 1 lipca 2015 r. wprowadzono możliwość wprowadzenia do procesu dokumentów prywatnych i potrzebę zastanowienia. Tak zwana prywatna opinia biegłego będzie mogła zostać wykorzystana jako „dowód swobodny” podlegający odczytaniu na rozprawie głównej w trybie art. 393 § 2 k.p.k. oraz na rozprawie odwoławczej na podstawie art. 452 § 2 k.p.k. W razie złożenia „opinii prywatnej” do akt sprawy można na jej podstawie przyjąć, iż niezbędne jest poszerzenie materiału dowodowego o opinię biegłego, chociaż nie będzie to zawsze obligatoryjne²⁶.

Zmiana normatywna pozwala na przedłożenie sądowi tzw. opinii prywatnej, ale nie nadaje jej statusu równości z opinią biegłego powołanego do jej wydania przez sąd. Strona zatem, przedkładając tzw. opinię prywatną, będzie miała możliwość złożenia wniosku o dopuszczenie dowodu z opinii biegłego (który sporządził dla obrony opinii) i przesłuchania go przed sądem, jeśli sąd dowód ten dopuści²⁷. Wprowadzona zmiana pozwoli więc w ramach inicjatywy dowodowej stron na wykorzystanie w znacznie większym zakresie wiedzy specjalistycznej biegłych, w tym do przeprowadzania na użytek strony procesu „kontroli” już złożonej w sprawie opinii. Mając na względzie, że kontrola opinii biegłego złożonej w procesie karnym nie jest zasadniczo ograniczona żadnymi kryteriami²⁸ – stosownie do art. 201 k.p.k. – nie można wykluczyć, że okolicznością wpływającą na skorzystanie przez sąd z treści art. 201 k.p.k. może być także złożenie dokumentu prywatnego tzw. opinii prywatnej wykorzystanej w trybie art. 393 § 3 k.p.k. Nie można przy tym pomijać kwestii, że o zakresie wykorzystania powstałych na zlecenie stron dokumentów decydować będzie sąd, nadając takim informacjom określony walor dowodowy.

Inne podmioty wydające opinie, ustanowione w ustawach procesowych

Krótko po II wojnie światowej zaprezentowany został pogląd, że biegłym może być osoba prawna, a także instytucja nieposiadająca osobowości prawnej²⁹.

Według innego z nurtów biegłym mogła być wyłącznie osoba fizyczna, co było związane z koniecznością posiadania wiadomości specjalnych, dla których

uzyskania powołuje się biegłego, a które mogą posiadać jedynie ludzie³⁰.

Trzeba zauważyć, że obecnie istnieje normatywne rozróżnienie na biegłego i instytucję naukową lub specjalistyczną (instytut naukowy lub naukowo-badawczy). Instytucja taka jest powołana do wydania opinii, ale nie ma normy prawnej, która legitymuje ją do bycia biegłym (posiadania abstraktu)³¹. Instytucja taka występuje bezosobowo³².

Stąd nie można zgodzić się z poglądem, wedle którego pod pojęciem „biegłego” rozumie się też instytucje naukowe, naukowo-badawcze oraz zakłady specjalistyczne i instytucje powołane do udzielania opinii na żądanie organów procesowych³³. Jest to ocena będąca w sprzeczności z obowiązującym stanem prawnym³⁴. Ustawodawca nie określił instytucji naukowej jako biegłego, nie jest ona biegłym, ale to nie oznacza, że nie ma uprawnień do wydawania opinii. Nie jest to bowiem (z woli ustawodawcy) uprawnienie zarezerwowane wyłącznie dla biegłego³⁵.

Wobec przyjęcia rozdziału pomiędzy biegłym rozumianym jako osoba fizyczna a instytucją naukową co do zasady nie można wezwać takiej osoby na przesłuchanie w charakterze biegłego, gdyż nie ona, a instytucja naukowa została powołana do wydania opinii. Osoba taka nie wydaje zatem opinii własnej i dlatego nie można traktować jej jako biegłego³⁶. Stąd zawężenia jedynie do granic postępowania karnego oraz w sprawach o wykroczenia³⁷ wymaga pogląd, że osoba uczestnicząca w wydaniu opinii w imieniu instytucji naukowej lub specjalistycznej występuje w sprawie w charakterze biegłego od momentu wezwania jej przez organ procesowy na przesłuchanie³⁸. Natomiast zgodzić się trzeba z twierdzeniem,

30 Ibidem.

31 K. Pachnik, *Odpowiedzialność biegłych w polskim systemie prawnym*, Warszawa 2011, praca doktorska, niepublikowana, s. 47.

32 M. Cieślak, *Zagadnienia dowodowe w procesie karnym*, Warszawa 1955, t. 1, s. 294.

33 M. Rybarczyk, *Biegły w postępowaniu cywilnym, Opinia. Odpowiedzialność. Wynagrodzenia*, Warszawa 2001, s. 8.

34 K. Pachnik, op.cit., s. 47.

35 Ibidem, s. 48.

36 P. Banach, *Dowód z opinii instytutu naukowego i naukowo-badawczego*, [w:] *Rola biegłego we współczesnym procesie*, J. Turek (red.), Warszawa 2002, s. 38.

37 W postępowaniu karnym takie rozumienie jest prawidłowe wobec treści art. 200 § 3 Kodeksu postępowania karnego, w sprawach o wykroczenia uregulowanie to stosuje się w związku z treścią art. 42 Kodeksu postępowania w sprawach o wykroczenia.

38 T. Tomaszewski, *Dowód z opinii biegłego w procesie karnym*, Kraków 1998, s. 29. Autor powołuje się na pogląd M. Cieślaka (M. Cieślak, *Kilka uwag o dowodzie z biegłych w projekcie k.p.k. z 1968 r.*). Na s. 31 Cieślak

26 Z. Kwiatkowski, *Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 21.01.2008, sygn. II KK 290/07, „Prokuratura i Prawo” 2009, nr 1, s. 164.*

27 Uzasadnienie druku sejmowego nr 870 Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej VII kadencji, s. 9.

28 K. Pawelec, *Czynności niepowtarzalne w sprawach o wypadki drogowe. Aspekty procesowo-kryminalistyczne*, Warszawa 2014, s. 150.

29 H. Popławski, Z. Wentland, przedstawiając pogląd St. Śliwińskiego, *Opinia biegłego jako dowód*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 1960, nr 4, s. 464.

że z punktu widzenia procesowego biegłym może być tylko indywidualnie oznaczona osoba (lub grupa osób), gdyż opinia stanowi wynik osobistej pracy konkretnego podmiotu, za którą powinien on ponosić odpowiedzialność³⁹.

Instytucja naukowa, instytucja specjalistyczna, instytut naukowy, instytut naukowo-techniczny to z założenia organizacje o charakterze badawczym, przyczyniające się do osiągnięcia postępu w rozwoju cywilizacyjnym. Przy czym doniosłość terminów nie uprawnia każdego podmiotu do legitymowania się w ten sposób. Warunkiem powołania do sporządzenia opinii jest spełnienie kryterium „naukowości”⁴⁰. To z woli ustawodawcy zostało zawarte ograniczenie, że tylko określone podmioty mogą wydawać opinie. Uprawnienie takie nie zostało rozciągnięte na wszystkie osoby prawne czy jednostki organizacyjne niemające osobowości prawnej a dysponujące określonym potencjałem⁴¹.

Specjalista

Wprowadzona do procedury karnej instytucja specjalisty jest usankcjonowaniem praktyki, w której najczęściej w czynnościach oględzin i eksperymentu brał udział technik kryminalistyki, dokonując czynności techniczno-dokumentacyjnych. Specjalista jest pomocnikiem organu procesowego i uczestniczy w przeprowadzanych przez ten organ czynnościach procesowych oględzin, przesłuchania przy użyciu urządzeń technicznych umożliwiających przeprowadzenie czynności na odległość, eksperymentu, ekspertyzy, zatrzymania rzeczy lub przeszukania⁴².

Wyróżnia się specjalistę będącego funkcjonariuszem organu procesowego i niebędącego takim

funkcjonariuszem⁴³, czyli np. będącego pracownikiem organu procesowego.

Pozycja procesowa specjalisty jest inna niż biegłego: nie składa on opinii, a w razie potrzeby można go przesłuchać jedynie jako świadka⁴⁴.

Na gruncie Kodeksu postępowania karnego wymieniony został zamknięty katalog czynności procesowych, w których może uczestniczyć specjalista. Są to: oględziny, przesłuchanie przy użyciu urządzeń technicznych umożliwiających przeprowadzenie tej czynności na odległość, eksperyment, ekspertyza, zatrzymanie rzeczy i przeszukanie. Wezwanie specjalisty zależy od swobodnego uznania organu procesowego⁴⁵, który może też wezwać do przeprowadzenia czynności (np. oględzin miejsca wypadku drogowego⁴⁶) biegłego⁴⁷.

Instytucja specjalisty znana jest przykładowo w litewskiej procedurze karnej, w której specjalistę powołuje się w tych wypadkach, w których przy przeprowadzaniu czynności śledczych lub przy badaniu sądowym sprawy konieczne są wiadomości specjalne do badania osoby, dokumentów, rzeczy lub w sytuacji zdarzenia. Ponadto specjalista znany jest w procedurze karnej Rosji czy Belgii⁴⁸.

Powyższe omówienie nie rozstrzyga o wszystkich przypadkach występowania instytucji specjalisty. Zarówno biegli, jak i specjaliści mogą być powoływani w trybie przewidzianym w ustawie o ochronie informacji niejawnych.

W zakresie niezbędnym do kontroli stanu zabezpieczenia informacji niejawnych upoważnieni pisemnie funkcjonariusze ABW albo funkcjonariusze lub żołnierze SKW mają prawo do powoływania oraz korzystania z pomocy biegłych i specjalistów, jeżeli stwierdzenie okoliczności ujawnionych w czasie przeprowadzania kontroli wymaga wiadomości specjalnych. Jak się zdaje, określenie takie sytuuje zarówno biegłego, jak

jedynie postuluje indywidualne oznaczenie osoby biegłego, uzewnętrzniając krytykę pod adresem opinii odpowiedniego urzędu lub zakładu, nie przedstawia jednak takiego zapatrywania na interpretację art. 176 d Kodeksu postępowania karnego z roku 1968, wręcz przeciwnie wskazuje, że pod rządami ówczesnie projektowanej ustawy procesowej rzecz będzie się miała zgoła odmiennie, co uważa za błąd.

39 T. Tomaszewski, op.cit., s. 29.

40 T. Tomaszewski, *Kompetencje firm prywatnych do wydawania opinii w postępowaniu karnym i cywilnym*, [w:] *Doctrina Multiplex veritas una Księga Jubileuszowa ofiarowana Profesorowi Mariuszowi Kulickiemu Twórcy Katedry Kryminalistyki z okazji 35-lecia powołania Katedry na Wydziale Prawa i Administracji UMK*, Toruń 2004, s. 173.

41 K. Pachnik, op.cit., s. 54.

42 M. Kuźma, *Komentarz do art. 205 Kodeksu postępowania karnego*, [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, (red.) J. Skorupka, Wydanie elektroniczne Legalis.

43 J. Jerzewska, *Czynności przeprowadzone z udziałem specjalisty*, „Problemy Współczesnej Kryminalistyki”, 2006, t. X, s. 81.

44 T. Tomaszewski, *Dowód z opinii biegłego...*, op.cit., s. 21.

45 M. Lisiecki, *Wykorzystanie osób posiadających wiadomości i umiejętności specjalistyczne do pomocy w prowadzeniu czynności procesowo-kryminalistycznych*, [w:] *Doctrina Multiplex veritas una Księga Jubileuszowa ofiarowana Profesorowi Mariuszowi Kulickiemu Twórcy Katedry Kryminalistyki z okazji 35-lecia powołania Katedry na Wydziale Prawa i Administracji UMK*, Toruń 2004, s. 193 i 195.

46 K. Pawelec, *Proces dowodzenia w postępowaniu karnym*, Warszawa 2010, s. 196.

47 Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 3 października 2006 r., IV KK 209/06 Opubl: Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Karna i Izba Wojskowa rok 2006, Nr 12, poz. 114, s. 55.

48 H. Malewski E. Kurapka, *Opinia specjalisty i jej miejsce w procedurze karnej Litwy*, XI Wrocławskie Sympozjum Badania Pisma, Wrocław 2004, s. 198–200.

i specjalistę w grupie osób posiadających wiadomości specjalne. Przy czym inaczej niż w postępowaniu przed sądami powszechnymi nie ma tutaj do czynienia z listą biegłych (sądowych). Ponadto postanowienie o powołaniu biegłego oraz postanowienie o powołaniu specjalisty wydaje kontroler⁴⁹. Jednak w takim wypadku nie ma z góry określonej dominującej roli organu powołującego, regulacje takie wręcz nie są ujmowane w sferze ustaleń publicznoprawnych, a zostały ulokowane w zakresie relacji cywilnoprawnych (podstawą wydania przez biegłego opinii oraz sporządzenia szczegółowego sprawozdania z badań mających wpływ na ustalenia kontroli jest umowa zawarta między biegłym a szefem ABW albo szefem SKW, określająca wzajemne prawa i obowiązki stron, a w szczególności przedmiot badań, ich zakres, termin sporządzenia opinii i sprawozdania oraz wysokość wynagrodzenia⁵⁰). Co wydaje się warte odnotowania, nie wprowadzono takiej formy ustalania wzajemnych praw i obowiązków w przypadku powołania specjalisty.

Niejasny jest zakres uprawnień specjalisty. Z regulacji ustawowej wynika, że zarówno biegły, jak i specjalista są powoływani, jeżeli stwierdzenie okoliczności ujawnionych w czasie przeprowadzania kontroli wymaga wiadomości specjalnych, natomiast w akcie wykonawczym do ustawy ustalono, że kontroler sporządza dokumenty utrwalające przebieg czynności dokonanych z udziałem specjalisty; dokumenty te następnie podpisują kontroler oraz specjalista⁵¹, stąd spostrzec można taką różnicę pomiędzy biegłym a specjalistą, że ten pierwszy wydaje opinie na podstawie umowy z szefem ABW albo szefem SKW, a ten drugi dokonuje czynności konwencjonalnych przy użyciu wiadomości specjalnych, które są utrwalane w formie protokołu przez kontrolera. Oba podmioty natomiast muszą posiadać wiadomości specjalne, a z ich pomocy można skorzystać w celu stwierdzenia okoliczności ujawnionych w czasie przeprowadzania kontroli.

Kontroler ustala stan faktyczny na podstawie zebranych w toku postępowania dowodów, którymi są w szczególności dokumenty, zabezpieczone przedmioty, wyniki oględzin, zeznania świadków, opinie biegłych oraz pisemne wyjaśnienia i oświadczenia⁵².

Spostrzeżenie to ma takie znaczenie, że określić można, iż opinia biegłego może być źródłem materiału dowodowego, natomiast w przypadku czynności wykonywanych przez specjalistę, źródłem materiału dowodowego będzie co do zasady protokół z tej czynności sporządzony przez kontrolera i podpisany przez kontrolera oraz przez specjalistę.

Co ważne, nie ma uzasadnienia prawnego do stosowania odpowiednio przepisów procedury karnej dotyczących biegłych lub specjalistów do postępowań prowadzonych na podstawie ustawy o ochronie inicjatyw niejawnych. Natomiast stosownie do art. 3 wymienionej ustawy zastosowanie w postępowaniach kontrolnych będą miały enumeratywnie wymienione artykuły Kodeksu postępowania administracyjnego (k.p.a.). Wydaje się więc, że dla rozumienia instytucji biegłego należałoby w tym przypadku kierować się siatką pojęciową właściwą dla doktryny prawa administracyjnego oraz judykatury sądów administracyjnych. W art. 75 Kodeksu postępowania administracyjnego ustanowiono otwarty katalog środków dowodowych w postępowaniu i wymieniający w swojej treści opinie biegłego jako przykładowy środek dowodowy, nie wymieniając natomiast wyraźnie specjalisty. Być może taka osoba – na podstawie procedury administracyjnej – mogłaby zostać przesłuchana na okoliczność dokonywanych przez siebie czynności, co stworzyłoby możliwość wystąpienia instytucji podobnej do świadka – biegłego⁵³.

Inne podmioty wydające opinie

Poza wyróżnionymi instytucjami biegłego, specjalisty, instytucji naukowej, instytucji specjalistycznej, instytutu naukowego i instytutu naukowo-badawczego można wyróżnić co najmniej pięć podmiotów, które są legitymowane do wydawania opinii na podstawie posiadanych wiadomości specjalnych.

W art. 25 § 1 Ustawy z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich uregulowano instytucję rodzinnych ośrodków diagnostyczno-konsultacyjnych (RODK). RODK wydają opinię w razie konieczności uzyskania kompleksowej diagnozy osobowości nieletniego wymagającej wiedzy

49 Odpowiednio §11 1. oraz §13 1. Rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów z dnia 27 kwietnia 2011 r. w sprawie przygotowania i przeprowadzania kontroli stanu zabezpieczenia informacji niejawnych (Dz. U. z 9 maja 2011 r.).

50 §12 Rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów z 27 kwietnia 2011 r. w sprawie przygotowania i przeprowadzania kontroli stanu zabezpieczenia informacji niejawnych (Dz.U. z 9 maja 2011 r.).

51 §13 2. Rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów z 27 kwietnia 2011 r. w sprawie przygotowania i przeprowadzania kontroli stanu zabezpieczenia informacji niejawnych (Dz.U. z 9 maja 2011 r.).

52 §7 2. Zarządzenia nr 46 Prezesa Rady Ministrów z dnia 30 lipca 2013 r. w sprawie sposobu przeprowadzania przez

Prezesa Rady Ministrów kontroli postępowań zrealizowanych przez Agencję Bezpieczeństwa Wewnętrznego albo Służbę Kontrwywiadu Wojskowego (M.P. z 5 sierpnia 2013 r.).

53 Terminologia amerykańskiego prawa dowodowego odróżnia świadków laików, nieekspertów (*lay witnesses*) od świadków ekspertów (*expert witnesses*). W prezentowanej nomenklaturze biegły zawsze będzie świadkiem ekspertem, jednak jego pozycja instytucjonalna nie różni się co do tożsamości od biegłego występującego w polskim systemie prawnym; por. R. Tokarczuk, *Prawo amerykańskie*, Warszawa 2007, s. 261.

pedagogicznej, psychologicznej lub medycznej oraz określenia właściwych kierunków oddziaływania na nieletniego, choć sąd rodzinny może zwrócić się o wydanie opinii także do innej specjalistycznej placówki lub biegłego albo biegłych spoza rodzinnego ośrodka diagnostyczno-konsultacyjnego. Opinia RODK (lub innego wymienionego podmiotu) konieczna jest także przed wydaniem orzeczenia o umieszczeniu nieletniego w młodzieżowym ośrodku wychowawczym, podmiocie leczniczym niebędącym przedsiębiorcą, domu pomocy społecznej albo zakładzie poprawczym.

Zgodnie ze stanowiskiem judykatury odpowiednie stosowanie przepisu art. 25 § 2 ustawy z 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich na zasadzie art. 10 § 2 k.k. wymaga zasięgnięcia opinii w celu uzyskania kompleksowej diagnozy osobowości nieletniego przez sąd karny przed wydaniem orzeczenia skazującego nieletniego na karę pozbawienia wolności. Stosując bowiem regułę wnioskowania argumentum *a maiori ad minus*, należy dojść do przekonania, że skoro ustawodawca nakazuje zasięgnąć takiej opinii przed umieszczeniem nieletniego w zakładzie poprawczym, to tym bardziej winno się to uczynić przed skazaniem takiej osoby na karę pozbawienia wolności⁵⁴. Z kolei zastosowanie środków wychowawczych lub poprawczych w warunkach określonych w art. 9 § 3 k.k. (obecnie 10 § 4 k.k.) nie musi być poprzedzone badaniem oskarżonego w rodzinnym ośrodku diagnostyczno-konsultacyjnym, aczkolwiek przeprowadzenie takich badań niekiedy może okazać się celowe i pożądane⁵⁵.

Natomiast należy pamiętać, że opinie RODK są sporządzane nie w celu ustalenia poczytalności sprawcy czynu w chwili jego popełnienia, lecz w celu określenia stopnia jego demoralizacji, a w konsekwencji orzeczenia środka przewidzianego w ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich. Tego rodzaju opinia, nawet wydana w ramach działalności RODK przez lekarza psychiatrę, nie może zastępować opinii o stanie zdrowia psychicznego, sporządzonej przez co najmniej dwóch biegłych lekarzy psychiatrów, o której mowa w art. 25a § 1 ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich⁵⁶.

Przy przeprowadzaniu dowodu z opinii RODK, sąd stosuje odpowiednio przepisy art. 279, art. 284, art. 285 § 1 i 3, art. 286 i art. 290 Kodeksu postępowania cywilnego⁵⁷.

Z przeprowadzonych badań ankietowych (z pracownikami rodzinnych ośrodków diagnostyczno-konsultacyjnych) oraz wcześniejszych badań akt sądowych wynika, że w przeszło 80% przypadków orzeczenia sądów rodzinnych są zbieżne z propozycjami tych ośrodków. Jak potwierdziły te badania, sądy rodzinne zlecające wykonanie opinii najczęściej zainteresowane są odpowiedzią na pytanie, jaki należałoby zastosować wobec nieletniego środek wychowawczy lub poprawczy⁵⁸.

Druga grupa podmiotów wydających opinię z wykorzystaniem wiadomości specjalnych to wymieniani we wprowadzeniu niniejszej pracy konsultanci wojewódzcy w dziedzinie medycyny właściwej ze względu na zakres wnioskowanego leczenia lub badań diagnostycznych oraz inne osoby wykonujące zawód medyczny lub podmioty lecznicze posiadające profesjonalną wiedzę w zakresie leczenia lub badań diagnostycznych mogące wydawać opinie w sprawie wydawania zgody na uzyskanie świadczeń opieki zdrowotnej poza granicami kraju oraz pokrycie kosztów transportu. Podmioty te w omawianych procedurach muszą być traktowane jako organy pomocnicze względem organu podejmującego decyzję⁵⁹.

Instytucja ta nie była szerzej omawiana w literaturze prawniczej, natomiast pewnych wskazówek co do jej interpretacji oraz oceny tego dowodu dostarcza judykatura.

Sama treść takiej opinii konsultanta nie może być zdawkowa⁶⁰. Powinna rozważać wszystkie argumenty przytoczone we wniosku pacjenta o skierowanie na leczenie za granicą, w tym brać pod uwagę także to, czy leczenie za granicą, w ściśle określonym ośrodku medycznym (za pomocą specyficznej metody), nie będzie dla pacjenta bardziej efektywne od leczenia krajowego, zwłaszcza w zakresie uniknięcia poważnych skutków ubocznych, które może wywołać leczenie inną metodą w kraju⁶¹. Natomiast organ wydający opinię merytoryczną w sprawie (Prezes Narodowego Funduszu Zdrowia) zobowiązany jest do oceny wymienionej opinii jako części materiału dowodowego zebranego stosownie do art. 75 k.p.a. i w sposób właściwy do wymagań stawianych tej czynności w procedurze administracyjnej.

54 Wyrok Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu, sygn. akt II AKa 311/12, z dnia 06.11.2012 Lex.

55 Postanowienie Sądu Najwyższego – Izba Karna, sygn. akt V KZP 22/89, z 28.11.1989 OSP 1991/6 poz. 153.

56 Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Karna, sygn. akt III KK 334/08, z dnia 18.02.2009, „Biuletyn Prawa Karnego” 2009, nr 5.

57 Art. 25 ustawy z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich.

58 E. Skrętowicz, E. Kruk, *Komentarz do art. 25 ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich*, [w:] T. Bojarski, E. Kruk, E. Skrętowicz, *Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich. Komentarz*, Warszawa 2014, Lexis.pl.

59 Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego, sygn. akt II GSK 1350/13, z 13.11.2013 <http://orzeczenia.nsa.gov.pl>.

60 Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie sygn. akt VI SA/Wa 3558/13, z 25.03.2014 <http://orzeczenia.nsa.gov.pl>.

61 Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego, sygn. akt II GSK 346/12, z 06.06.2012 <http://orzeczenia.nsa.gov.pl>.

W sytuacji gdy w kwestii tak istotnej jak możliwość przeprowadzenia leczenia w kraju zachodzą rozbieżności między oceną dokonaną przez lekarza wypełniającego wniosek o zgodę na takie leczenie a opiniami konsultantów, organ nie może bez wnikliwego rozważenia tych rozbieżności poprzestać na opinii konsultanta krajowego. Brak jest podstaw do przyjęcia, by co do zasady opinia konsultanta krajowego miała szczególną moc dowodową i aby nie mogła być kwestionowana⁶².

Trzecią kategorią podmiotów stanowią biegli rewidenci. Z mocy zapisów Kodeksu spółek handlowych (k.s.h.) są oni uprawnieni do badania sprawozdań finansowych w celu zbadania rachunkowości oraz działalności spółki (art. 223 k.s.h.) czy badania sprawozdania założycieli spółki w zakresie jego prawdziwości i rzetelności, jak również w celu wydania opinii, jaka jest wartość godziwa wkładów niepieniężnych i czy odpowiada ona co najmniej wartości nominalnej obejmowanych za nie akcji bądź wyższej cenie emisyjnej akcji, a także, czy wysokość przyznanego wynagrodzenia lub zapłaty jest uzasadniona (art. 312 k.s.h.), względnie do ustalenia ceny rynkowej – albo godziwej ceny odkupu – akcji (art. 418[1] § 7 k.s.h.). Biegli rewidenci są także właściwi do badania w zakresie poprawności i rzetelności planu przekształcenia, o którym mowa w art. 559 § 1 k.s.h.

Przy czym odmiennie niż w przypadku biegłych nie istnieje instytucja biegłego rewidenta *ad hoc*, a biegli rewidenci są zrzeszeni w samorządzie zawodowym biegłych rewidentów oraz podlegają wewnątrz samorządowej odpowiedzialności dyscyplinarnej⁶³. Ponadto to sąd rejestrowy określa wynagrodzenie za pracę biegłego rewidenta i zatwierdza rachunek jego wydatków. Jeżeli założyciele nie uiszcili należności, sąd rejestrowy ściga ich w trybie przewidzianym dla egzekucji opłat sądowych.

Kolejną grupą są biegli skarbowi. Pozycja prawna tychże została odrębnie uregulowana w ustawie o postępowaniu egzekucyjnym w administracji⁶⁴. Biegli skarbowi to osoby mające uprawnienia do oszacowania wartości ruchomości lub prawa majątkowego zobowiązanego.

Podobnie jak biegli, biegli skarbowi także nie mogą używać tytułu biegłego skarbowego poza ramami postępowania egzekucyjnego, w szczególności nie mogą używać go, wydając opinie i dokonując innych

czynności w ramach wykonywania zawodu lub informując o prowadzonej działalności⁶⁵.

Biorąc pod uwagę to, że jeżeli przepisy ustawy o postępowaniu egzekucyjnym w administracji nie stanowią inaczej, w postępowaniu egzekucyjnym mają zastosowanie odpowiednie przepisy Kodeksu postępowania administracyjnego, zauważyć trzeba, że z samej istoty dowodu tego typu jak opinia wynika, że musi ona zawierać uzasadnienie. Co więcej, uzasadnienie musi pozwalać na dokonanie analizy logiczności i poprawności wniosków także przez organ, który nie musi posiadać wiadomości specjalnych.

Biegły skarbowy obowiązany jest więc wskazać i wyjaśnić przesłanki, które doprowadziły go do przedstawionych konkluzji⁶⁶.

Znacznym uproszczeniem niepozwalającym na zaakceptowanie poglądu jest osąd, że organ egzekucyjny jest związany oszacowaniem dokonanym przez biegłego, ponieważ w ogóle nie prowadzi w tym zakresie postępowania dowodowego⁶⁷. Rolą organu jest zweryfikowanie co najmniej formalnej poprawności opinii biegłego skarbowego, bowiem dokument niespełniający wymagań formalnych nie może zostać uznany za opinię biegłego. Podobnie nie jest zastrzeżone, aby organ egzekucyjny zdyskwalifikował opinię biegłego skarbowego jako *prima facie* błędną.

Nadto, gdy zobowiązany nie zgadza się z oszacowaniem przez biegłego skarbowego wartości ruchomości lub prawa majątkowego, może wystąpić do organu egzekucyjnego z wnioskiem o dokonanie tego oszacowania przez biegłego sądowego (co niektórzy autorzy błędnie utożsamiają z dokonaniem super-ekspertyzy⁶⁸). Aby zobowiązany mógł skorzystać ze swojego uprawnienia w sposób świadomy, opinia musi zawierać oszacowanie z odtworzeniem procesu tegoż oszacowania.

W tym miejscu warto odnotować, że istota takiej regulacji oparta jest – z pewnymi modyfikacjami – na instytucji ekspertyzy kontradyktoryjnej, która charakteryzuje się tym, że nie tylko organ procesowy ma prawo wyznaczenia biegłego, lecz ponadto prawo to

62 Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego sygn. akt II GSK 560/10, z 18.05.2011 <http://orzeczenia.nsa.gov.pl>.

63 Por. K. Pachnik, *Ustawa o biegłych rewidentach. Komentarz*, LexisNexis, Warszawa 2013.

64 W. Grześkiewicz, *Egzekucja administracyjna – teoria i praktyka*, ABC, Warszawa 2006, Lex, Rozdział 5 *Organy egzekucyjne i uczestnicy postępowania egzekucyjnego*, *Pozostali uczestnicy postępowania egzekucyjnego*, *Biegły w postępowaniu egzekucyjnym*.

65 P. Przybysz, *Postępowanie egzekucyjne w administracji. Komentarz*, LexisNexis, Warszawa 2011, Lex, Komentarz do art. 67c.

66 D. Kijowski, *Ustawa o postępowaniu egzekucyjnym w administracji. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2010, Lex, Komentarz do art. 67c.

67 A. Skoczylas, *System prawa administracyjnego*, t. 9, *Prawo procesowe administracyjne*, (red.) R. Hauser, A. Wróbel, Z. Niewiadomski, C.H. Beck, Warszawa 2014, Legalis, Rozdział XV *Postępowanie egzekucyjne w administracji*, § 57. *Podmioty i uczestnicy postępowania egzekucyjnego*, VI *Podmioty uprawnione do wyceny majątku zobowiązanego*.

68 Ibidem, Rozdział XV *Postępowanie egzekucyjne w administracji*, § 57. *Podmioty i uczestnicy postępowania egzekucyjnego*, VI *Podmioty uprawnione do wyceny majątku zobowiązanego*.

przysługuje także stronom. Biegły wyznaczony przez stronę bierze udział w procesie na takich samych zasadach, jak biegły wyznaczony przez organ procesowy. Ma on takie same prawa i takie same obowiązki⁶⁹. Modyfikacje polegają na tym, że biegły sądowy nie bierze udziału w postępowaniu dotyczącym oszacowania od jego początku, a od momentu wezwania po wykonaniu zakwestionowanego oszacowania przez biegłego skarbowego. Ponadto nie jest wyznaczany przez stronę, nie jest tzw. biegłym prywatnym, a przez organ na wniosek strony (co do powołania biegłego skarbowego jako instytucji, a nie określonej osoby). W wypadku sprzeczności pomiędzy opiniami ustawodawca nie wskazał, że opinia biegłego sądowego pełni rolę metaopinii albo że należy sięgnąć po supereksperytyzę.

Postuluje się w doktrynie, że oszacowanie dokonywane przez biegłego sądowego stanowić powinno czynność niezależną od wyceny dokonanej przez biegłego skarbowego w tym sensie, że nie powinno stanowić środka kontroli prawidłowości pierwotnej wyceny. Ustawodawca nie przewidział wprost dalszych czynności co do oceny opinii biegłego sądowego, ale trudno uznać za zasadne przyjmowanie każdej, nawet budzącej obiektywne wątpliwości, opinii biegłego skarbowego jako dowodu bezwzględnie wiążącego. Stanowiłoby to przejaw hołdowania zasadzie prawdy formalnej, co jest wyraźnie sprzeczne z obowiązującą w procedurach administracyjnych i sądowych zasadą prawdy obiektywnej⁷⁰.

Na biegłym skarbowym spoczywają określone obowiązki dotyczące oszacowania wartości na wezwanie organu egzekucyjnego, przygotowania protokołu oszacowania czy używania w procesie wydawania opinii tytułu biegłego skarbowego z oznaczeniem izby skarbowej, na listę której został wpisany.

Na uwagę zasługuje kwestia braku ograniczeń terytorialnych w zakresie wyboru biegłego skarbowego. Jednakże jeśli ma zostać dokonane oszacowanie wartości majątku zobowiązanego znajdującego się poza terenem działania izby skarbowej, na listę której biegły został wpisany, to nie ma on obowiązku podejmowania się dokonywania wyceny. Jeśli jednak taką zgodę wyrazi, może – na wezwanie organu egzekucyjnego – uczynić to bez przeszkód⁷¹.

Ostatnimi z omawianych podmiotów są jednostki orzecznicze I i II stopnia uprawnione do orzekania w zakresie chorób zawodowych – tematyka dotychczas niepodjęwana w literaturze prawniczej.

Postępowanie w przedmiocie stwierdzenia choroby zawodowej ma charakter dwuetapowy. Składa się

z rozpoznania jednostki chorobowej przez uprawniony podmiot wskazany w § 5 Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 30 czerwca 2009 r. w sprawie chorób zawodowych (Dz.U. z 2013 r., poz. 1367) jako fazy pierwszej oraz orzeczenia organu administracji (decyzji administracyjnej) o stwierdzeniu choroby zawodowej albo decyzji o braku podstaw do stwierdzenia choroby zawodowej wydanego na podstawie § 8 wyżej wymienionego rozporządzenia.

Ponieważ rozpoznanie choroby zawodowej wymaga wiedzy specjalistycznej, w klasycznej regulacji zawartej w Kodeksie postępowania administracyjnego do tego celu wykorzystywany byłby dowód z opinii biegłego. Jednak w zakresie chorób zawodowych przewidziano regulację szczególną, wskazując uprawnione podmioty w § 5 tożporządzenia, tj. jednostki orzecznicze I i II stopnia uprawnione do orzekania w zakresie chorób zawodowych.

Jednostkami orzeczniczymi I stopnia są: 1) poradnie chorób zawodowych wojewódzkich ośrodków medycyny pracy; 2) kliniki i poradnie chorób zawodowych uniwersytetów medycznych (akademii medycznych); 3) poradnie chorób zakaźnych wojewódzkich ośrodków medycyny pracy albo przychodnie i oddziały chorób zakaźnych poziomu wojewódzkiego – w zakresie chorób zawodowych zakaźnych i pasożytniczych; 4) podmioty lecznicze, w których nastąpiła hospitalizacja – w zakresie rozpoznawania chorób zawodowych u pracowników hospitalizowanych z powodu wystąpienia ostrych objawów choroby. Jednostkami orzeczniczymi II stopnia od orzeczeń wydanych przez lekarzy zatrudnionych w jednostkach orzeczniczych I stopnia są instytuty badawcze w dziedzinie medycyny pracy. Właściwym do orzekania (wydania orzeczenia lekarskiego) w zakresie chorób zawodowych jest lekarz spełniający wymagania kwalifikacyjne określone w przepisach wydanych na podstawie art. 9 ust. 3 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o służbie medycyny pracy (Dz.U. z 2004 r. nr 125, poz. 1317, z późn. zm.) zatrudniony w jednej z wyżej wymienionych jednostek orzeczniczych.

Tak więc zainteresowany stwierdzeniem choroby zawodowej kierowany jest na badanie w celu wydania orzeczenia o rozpoznaniu choroby zawodowej albo o braku podstaw do jej rozpoznania do jednostki orzeczniczej I stopnia, a w przypadku, kiedy nie zgadza się z wydanym orzeczeniem lekarskim, kierowany jest na badanie przez jednostkę orzeczniczną II stopnia, które musi wykonać uprawniony lekarz.

Regulacja rozporządzenia jest mało precyzyjna, bowiem z jednej strony akcentuje się istnienie jednostek orzeczniczych I i II stopnia, z drugiej zaś wskazuje się, że właściwy do orzekania w zakresie chorób zawodowych jest lekarz zatrudniony w jednostce orzeczniczej I albo II stopnia. Wydaje się, że należy dokonać takiej interpretacji, iż podmiotem mogącym wydać opinię jest jednostka orzecznicza, jednak opinia taka musi polegać na orzeczeniu lekarskim wydanym przez

69 Z. Kegel, *Ekspertyza ze stanowiska procedury i kryminalistyki*, Warszawa–Wrocław 1976, s. 64.

70 R. Suwaj, *Ustawa o postępowaniu egzekucyjnym w administracji. Komentarz*, (red.) D. Kijowski, Wolters Kluwer, Warszawa 2010, Lex., Komentarz do art. 67d.

71 Ibidem, Komentarz do art. 67c.

lekarza specjalistę zatrudnionego w danej jednostce orzeczniczej. Tak więc wykonawcą takiej opinii będzie lekarz specjalista, o którym mowa w rozporządzeniu, a opinia powinna mieć postać orzeczenia lekarskiego. Opinia taka będzie jednak wydawana „w imieniu” i na rzecz jednostki orzeczniczej.

Opinia jednostki orzeczniczej podlega kontroli dwuetapowej. W celu uregulowania zawartego w § 7 ust. 1 rozporządzenia w sprawie chorób zawodowych jest zapewnienie – na wniosek pracownika – możliwości quasi-instancyjnej kontroli prawidłowości orzeczenia lekarskiego przez jednostkę inną niż ta, która wydała niekorzystne dla niego orzeczenie⁷².

Ponadto opinie jednostek orzeczniczych podlegają ocenie dowodów. Rolą organów inspekcji sanitarnej nie jest powielanie orzeczeń lekarskich wydawanych przez wymienione podmioty, ale rozstrzyganie o stwierdzeniu choroby zawodowej, przy czym decyzję o braku podstaw do stwierdzenia choroby zawodowej wydaje się na podstawie materiału dowodowego, a w szczególności danych zawartych w orzeczeniu lekarskim oraz formularzu oceny narażenia zawodowego pracownika lub byłego pracownika. Jeżeli właściwy państwowy inspektor sanitarny przed wydaniem decyzji uzna, że materiał dowodowy jest niewystarczający do wydania decyzji, może żądać od lekarza, który wydał orzeczenie lekarskie, dodatkowo uzasadnienia tego orzeczenia, wystąpić do jednostki orzeczniczej II stopnia o dodatkową konsultację lub podjąć inne czynności niezbędne do uzupełnienia tego materiału.

Przykładowo skoro karta oceny narażenia zawodowego sporządzana w określony przepisami sposób jest jednym z istotnych elementów, na podstawie których wydawane jest orzeczenie lekarskie, to nie sposób przyjąć, że prawidłowe może być orzeczenie (lub uzupełnienie takiego orzeczenia) wydane bez zapoznania się przez lekarza orzekającego z taką oceną⁷³.

Nie zachodzi więc okoliczność każdorazowego i nieodwołalnego związania organu administracji treścią orzeczenia lekarskiego.

Zauważyć trzeba, że orzeczenie o rozpoznaniu choroby zawodowej albo o braku podstaw do jej rozpoznania wydaje się na podstawie wyników przeprowadzonych badań lekarskich i pomocniczych, dokumentacji medycznej pracownika lub byłego pracownika, dokumentacji przebiegu zatrudnienia oraz oceny narażenia zawodowego. Narażenie zawodowe podlega ocenie, przy dokonywaniu której uwzględnia się, w odniesieniu do sposobu wykonywania pracy, określenie stopnia obciążenia wysiłkiem fizycznym

oraz chronometraż czynności, które mogą powodować nadmierne obciążenie odpowiednich narządów lub układów organizmu ludzkiego.

Co więcej, w razie ustalenia przez lekarza, że pracownik świadczył pracę w warunkach narażenia zawodowego, które w świetle dostępnej wiedzy medycznej mogą tę chorobę wywoływać, tak lekarz, jak organy inspekcji sanitarnej obowiązane są uznać takie schorzenie za chorobę zawodową⁷⁴.

Domniemanie to upada, jeżeli zebrany materiał dowodowy pozwala bezspornie albo z wysokim prawdopodobieństwem wykluczyć taki związek przyczynowo-skutkowy⁷⁵.

Podkreślić należy, że przyjmuje się związanie organu sanitarnego orzeczeniem kompetentnej placówki medycznej, co jednak nie jest tożsame z bezkrytyczną akceptacją zawartych w nim informacji, jako że podlega ono – jak każdy dowód w postępowaniu – ocenie pod kątem zachowania kryteriów wyznaczonych treścią art. 7, art. 77 § 1 i art. 107 § 3 k.p.a. Istotą związania organu jest to, że organy administracji, nie dysponując przeciwdowodami, które mogłyby wspomniane orzeczenia podważyć, nie mają w tym zakresie przesłanek do przyjęcia, iż rzeczywisty stan zdrowia pracownika kształtuje się odmiennie, niż ustalono w toku badań stanowiących podstawę tych orzeczeń⁷⁶.

Zakończenie

Zarówno biegły, jak i specjalista pełnią w procesie rolę usługową. Oba podmioty wykonują zadania zlecone przez organ prowadzący postępowanie⁷⁷. Podobnie scharakteryzować można także pozostałe wymienione w artykule podmioty.

Należy pamiętać, że biegły (i inne podmioty) nigdy nie powinien się wypowiadać w przedmiocie wartości dowodu. Leży to wyłącznie w kompetencji organu procesowego, który ocenia ją na podstawie wyliczonej przez biegłego wartości diagnostycznej, w kontekście wartości dowodowej innych dowodów. Biegły jedynie może (i powinien) swoje obliczenia

72 Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Bydgoszczy sygn. akt II SA/Bd 509/11, z 19.07.2011 r. <http://orzeczenia.nsa.gov.pl>.

73 Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Gdańsku, sygn. akt III SA/Gd 86/12, z 08.03.2013 r., <http://orzeczenia.nsa.gov.pl>.

74 J. Cysek, *Sądowa kontrola decyzji w sprawach chorób zawodowych*, „Administracja, Teoria, Dydaktyka, Praktyka” 2009, nr 4, s. 69–85.

75 Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego sygn. akt II OSK 2492/12, z 12.02.2013 r., <http://orzeczenia.nsa.gov.pl> oraz wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego, sygn. akt II OSK 247/12, z dnia 27.04.2012 r., <http://orzeczenia.nsa.gov.pl>.

76 Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Krakowie, sygn. akt III SA/Kr 749/11, z 08.03.2012 r., <http://orzeczenia.nsa.gov.pl>, oraz wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Bydgoszczy, sygn. akt II SA/Bd 1427/14, z 04.03.2015 r., <http://orzeczenia.nsa.gov.pl>.

77 J. Jerzewska, *Biegły a specjalista*, „Problemy Współczesnej Kryminalistyki” 2000, t. III, s. 134.

przełożyć na wnioski opinii – prawdopodobne bądź kategoryczne⁷⁸.

Wszystkie zaprezentowane dowody poddawane są dokonywanej przez sąd lub przez organ, ocenie dowodów która następnie podlega ocenie sądu.

Jak się postuluje w doktrynie, dowód z opinii biegłego musi zostać oceniony zwłaszcza pod kątem:

1. dysponowania przez biegłego wiadomościami specjalnymi
2. poprawności opinii wobec wskazań logiki formalnej, zgodności z doświadczeniem życiowym i wskazaniami wiedzy (chodzi tutaj o merytoryczną poprawność)⁷⁹
3. pełności i jasności opinii oraz braku sprzeczności z inną opinią ujawnioną w toku przewodu sądowego (jak również postępowania przed uprawnionym organem)⁸⁰. Opinia jest pełna i jasna i nie zachodzi niewyjaśniona sprzeczność pomiędzy nią a inną opinią ujawnioną w toku przewodu sądowego (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 maja 1983 roku, sygn. akt IV KR 74/87, opubl. „Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Karna i Wojskowa” 1983, nr 12, poz. 102, postanowienie Sadu Najwyższego z dnia 16 lipca 1997 roku, sygn. akt II KKN 231/96, opubl. „Prokuratura i Prawo” 1998, nr 1, poz. 12).

Ocena dowodów powinna być dokonywana przy wzięciu pod uwagę wartości diagnostycznej wykorzystywanych metod badawczych i w odniesieniu do spełniania normatywnych ram poszczególnych środków dowodowych. Stąd tak istotne jest spełnianie nakreślonych przez ustawodawcę, a ugruntowanych w orzecznictwie kryteriów przewidzianych dla oceny środków dowodowych.

Wymagania takie analogicznie należałoby transponować do pozostałych opisanych instytucji, z tym że nie jest możliwe zastosowanie analogii w zakresie transpozycji przepisów dotyczących instytucji biegłych i przeniesienie ich wprost jako modelu dla wymagań opinii innych podmiotów. Zbieżny cel – tj. ujednolicenie wymagań stawianych poszczególnym dowodom – możliwy jest do osiągnięcia dzięki stosowaniu do wszystkich dowodów powstałych przy użyciu wiadomości specjalnych tych samych – na gruncie każdej z ustaw proceduralnych – kryteriów oceny dowodów.

Można podać w wątpliwość konieczność wyodrębniania innych niż biegli podmiotów, które wydają opinie przy użyciu wiadomości specjalnych albo dokonują innych czynności – jak specjaliści. Wydaje się, że unifikacja instytucji wydających opinie przy użyciu wiadomości specjalnych służyłaby wypracowaniu jednolitej linii orzeczniczej, ale też stanowiłaby przyczynek do pogłębionej refleksji teoretycznoprawnej. Obecnie bowiem znaczna grupa opisywanych powyżej podmiotów ze względu na swoją niszowość pozostaje poza zainteresowaniem doktryny prawa, a jednocześnie utrzymywanie odmienności na gruncie normatywnym powoduje, że nie można wprost transponować do tych podmiotów poglądów ustalonych dla instytucji biegłego.

78 J. Wójcikiewicz, *Ekspertyza hemogenetyczna jako dowód w procesie karnym*, „Prokuratura i Prawo” 1995, nr 7, s. 56.

79 T. Grzegorzczak, J. Tylman, *Polskie postępowanie karne*, Warszawa 2005, s. 481.

80 B. Szerszenowicz, *Dowód z opinii biegłego w orzecznictwie Sądu Najwyższego*, s. 69; „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 1988, nr 1, wskazując na pogląd M. Cieślaka, „Glosa” 1985, nr 4, s. 104–106.